

Nieuws van het Noordbrabants Museum

Vernieuwde Van Gogh-presentatie

Vanaf 25 november is de Van Gogh-presentatie van het Noordbrabants Museum geheel vernieuwd. De nieuwe opstelling is het gevolg van de bijzonder gelukkige omstandigheid dat het museum de komende jaren acht Van Goghs kan laten zien in plaats van de drie die tot voor kort de collectie uitmaakten. Die vijf nieuwe doeken zijn welwillend in bruikleen afgestaan door het Van Goghmuseum, het Rijksmuseum en een particuliere verzamelaar. Het zijn alle vijf schilderijen uit de Brabantse tijd van Vincent van Gogh: *Een groepje Boerderijen* uit de zomer van 1884, een *Garenspoelende vrouw* uit maart 1885, de *Kop van een vrouw* uit maart-mei 1885, *Manden met aardappels* uit september 1885 en de *Pastorie bij avond*, eveneens uit 1885. Zij zijn een buitengewoon welkome aanvulling op de drie al aanwezige doeken: *Raderen van de watermolen te Gennep* uit novem-

Vincent van Gogh (Zundert 1853 - 1890 Auvers-sur-Oise), *Boerendorp in de avond*, 1884, Olieverf op doek, 57 x 82 cm. (Collectie Rijksmuseum, Amsterdam)

ber 1884, *Zittende boerin met daagse muts* uit maart 1885 (beide bruiklenen van het Instituut Collectie Nederland) en *Spittende boerin op de rug gezien* uit de zomer van 1885, het enige schilderij door Van Gogh dat ons museum in eigendom heeft.

In de periode die Vincent van Gogh in de Brabantse plattelandsgemeente Nuenen doorbracht, van december 1883 tot november 1885, concentreerde hij zich op het leven en werk van de boeren en de wevers, en de omringende gebouwde en de natuurlijke omgeving. Als beginnend kunstenaar met nog maar twee jaar ervaring oefende hij onafgebroken en consequent op de onderdelen van het vak dat hij onder de knie wilde krijgen. Voordat hij eind 1885 besloot zijn kunstzinnig isolement te verbreken en zich in te schrijven bij de Antwerpse kunstacademie, onderwees hij zichzelf aan de hand van studieboeken, reproducties en de uitwisseling met collega-kunstenaars. In de loop van zijn verblijf in Nuenen kreeg hij zoveel vertrouwen in zijn werk dat hij de tijd rijp vond ermee naar buiten te treden. Hij legde een opmerkelijke productie aan de dag van zowel tekeningen als schilderijen, waarvan hij de beste, voorzien van Franse titels, via zijn broer Theo op de Franse markt hoopte te brengen. De presentatie van de acht schilderijen gaat vergezeld van een opstelling van objecten uit de leefwereld van de boeren die Van Gogh getekend en geschilderd heeft. Daarnaast worden werken van schilders uit de artistieke context van Van Gogh getoond. Er is een touchscreen-programma, waarop de bezoeker de meest gestelde vragen over de Brabantse periode van Van Gogh beantwoord ziet en er wordt een gratis brochure aangeboden. De uitbreiding van de deel-

collectie Van Gogh geeft de Brabantse periode van Vincent van Gogh veel meer reliëf dan tot op heden mogelijk was. Hierdoor krijgt de bezoeker een helderder inzicht in de relatie tussen Vincent van Gogh en de provincie waarin hij werd geboren.

Nieuws van de BAM

Restauratie en verbouwing van de Oude Jacobskerk

De Oude Jacobskerk aan de Bethaniestraat is het afgelopen jaar ingrijpend gerestaureerd en verbouwd. Per december 2006 is de eerste fase van deze bouwwerkzaamheden gereed en betreft de Afdeling BAM haar hernieuwde huisvesting. Wat is er gebeurd?

Voorgeschiedenis

De Oude Jacobskerk is in oorsprong een 15e-eeuwse kerk met als grondplan een éénbeukig koor met traptoren ernaast en een schip met twee zijbeuken. Na 1629 fungeerde het gebouw als huis voor de protestante eredienst, als wagenhuis en als paardenstal. In 1752 vond een grote verbouwing plaats tot arsenaal. Met zware houten constructies werden vier verdiepingen aangebracht, spitsboogvensters werden dichtgemetseld en voorzien van kleinere vensters, de westgevel werd opnieuw opgetrokken en de kap werd vernieuwd. De militaire functie bleef gehandhaafd tot 1924, toen het *Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* het gebouw inrichtte als Noordbrabants Museum. De vloer van de eerste verdieping werd daarbij grotendeels verwijderd waardoor een mooie, open tentoonstellingsruimte ontstond. Bovendien werd de voorgevel vernieuwd. Na het vertrek van het

De nieuwe depotruimte op de derde verdieping. In de muren zijn de dichtgezette spitsboogvensters van de kerk te zien, ervoor de houtconstructie uit 1752 en de nieuwe vloer uit 2006. (Foto: Gerard de Graaf)

Noordbrabants Museum naar de Verwersstraat vestigden in 1987 zich hier de archeologen en bouw-historici en later ook de monumentenzorgers van onze gemeente. Enkele jaren later werd de begane grond van het koor ingeruimd voor het cultureel centrum De Aziïnfabriek.

Tegen het einde van de negentiger jaren vroeg de staat van het gebouw om ingrijpende onderhoudsmaatregelen. Buiten was er scheurvorming in een aantal muren, loslatend voegwerk, verrotte raamkozijnen en lekkende goten terwijl binnen de dragende constructie van de verdiepingsvloeren was aangetast door onder meer rottende balkkoppen en het weghalen van steunbalken bij de herinrichting tot museum in 1924. Het laatste euvel was des te nijpender omdat het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek zeer veel vondsten had opgeleverd die bij voorkeur op de zolders opgeslagen moesten worden. Overigens was ook de toegankelijkheid van de zolders beperkt, alles moest via een trap of een takel naar boven... Verder liet de brandveiligheid zeer te wensen over. Behalve een verouderde elektrische installatie was er, naast een aantal brandblussers,

alleen een knop om de brandweer te alarmeren. Niet alleen de zorg om het pand zelf telde hier maar evenzeer de zorg om de collectie in het gebouw.

Tenslotte bestond bij de BAM behoefte aan meer kantoorruimte, aan betere bewaarcondities voor kwetsbare vondsten en vooral ook aan meer mogelijkheden om het werk en de resultaten van het werk voor het publiek toegankelijk te maken.

Het plan

Dit alles leidde tot het ontwikkelen van een restauratie- en verbouwingsplan, waarbij de bijzondere status van het gebouw vroeg om een zorgvuldige aanpak. Door architect Maarten Fritz is dan ook een plan ontwikkeld dat zoveel mogelijk recht doet aan het monumentale karakter van het gebouw en tevens tegemoet komt aan de behoeften van de gebruiker. Dit plan is gesplitst in twee fasen, waarvan de eerste – herstel van het casco, realisatie van het depot op de zolderverdiepingen en aanvullende kantoorruimte – nu is uitgevoerd. Hierbij zijn ook verbeteringen in de Aziïnfabriek inbegrepen. De tweede fase hopen we binnen afzienbare tijd te kunnen realiseren. Het gaat dan om de vervanging van de moderne aanbouw aan de kerk door ruimten waar de verwerking van archeologische en bouwhistorische vondsten optimaal kan gebeuren en, daarnaast, de inrichting van een 'Open Depot' om de toegankelijkheid van het werk voor het publiek te vergroten.

De verbouwing

Met is begonnen met het herstel van het casco. De wegzakkende buitenmuur is gestut door een betonnen fundering, voegwerk is gerepareerd en rot houtwerk is vernieuwd of aangeheeld met kunsthars. De draagkracht van de vloeren is verbeterd door het herstellen van

de oorspronkelijke constructie met nieuwe balken en door het aanbrengen van een tweede, nieuwe vloer bovenop de oude. Dat bracht het voordeel met zich mee dat de leidingen – vooral buizen van de sprinklerinstallatie – tussen deze vloeren konden worden weggevoerd. Centraal in het gebouw, in de kruisviering van de oude kerk, is het probleem van de belasting van de vloeren opgelost door het maken van een vide. De vloeren zijn er weggehaald met als prachtig neveneffect dat de hoogte van het oorspronkelijke kerkgebouw beter beleefbaar is. De toegankelijkheid van de zolders is verbeterd door het aanbrengen van een trappenhuis en een lift. Op de eerste verdieping zijn nieuwe kantoorruimten gerealiseerd en op de tweede verdieping is in het depot een drietal cellen aangebracht waar kwetsbare vondsten onder geklimatiseerde omstandigheden bewaard kunnen worden.

De brandveiligheid is verbeterd door de reeds genoemde sprinklerinstallatie, door het brandwerend maken van vloeren en wanden en door het realiseren van vluchtwegen. Voor dit laatste doeleinde is onder meer de oude, houten spiltrap (waarvan een deel door dendrochronologisch onderzoek is gedateerd juist na 1692) in de trapporen gerestaureerd.

Bouwhistorisch en archeologisch onderzoek

Zoals vanzelfsprekend geacht mag worden in het gebouw van de BAM, zijn de bouwwerkzaamheden begeleid door bouwhistorisch en archeologisch onderzoek. Dat heeft nieuwe kennis opgeleverd. Aan de noordzijde zijn de funderingen ontdekt van een transeptarm, waaruit blijkt dat men (tenminste) het plan heeft gehad de kerk een kruisvorm te geven. Ter plaatse van de put onder de lift

Fragment van een muurschildering uit de periode dat het gebouw een militaire functie had (19e eeuw). (Foto: Gerard de Graaf)

werden onder de kerkvloer begravingen aangetroffen. Onderzoek van de muren bracht op de derde verdieping de aanzetten van een stenen gewelf in het koor aan het licht. Verder zijn er ook resten gevonden van muurschilderingen uit de 16e eeuw als onderdeel van de kerk maar ook uit de 19e eeuw als onderdeel van de militaire

Een van de blootgelegde begravingen, daterend uit de tijd dat het gebouw nog als kerk in gebruik was. (Foto: BAM)

inrichting. Belangrijk voor de datering van de bouw van het schip is de vondst van een eikenhouten console die de nokbalk van de zijbeuk droeg en die dendrochronologisch gedateerd is tussen 1478 en 1484. Bij archiefonderzoek zijn verschillende, tot nu toe onbekende documenten gevonden zoals bijvoorbeeld bouwtekeningen uit 1752 die prachtig de verbouwing tot arsenaal documenteren. Verdere uitwerking van het bouwhistorisch en archeologisch onderzoek vindt op dit moment nog plaats en de resultaten hiervan zullen in de toekomst zeker gepubliceerd worden.

Slot

Al met al kunnen we zeggen dat met deze verbouwing een nieuw hoofdstuk wordt toegevoegd aan de bijzondere geschiedenis van de Oude Jacobskerk. Het gebouw is beter toegerust voor de toekomst en voor het gebruik als huisvesting van de BAM. Om dit laatste te optimaliseren is echter de tweede fase van de verbouwing wel noodzakelijk, dan pas kan de publieksfunctie van de BAM ten volle worden gerealiseerd.

Dick van de Vrie

Nieuws van het Stadsarchief

Tarief en regels

Per 1 januari 2007 worden er binnen het Stadsarchief enige wijzigingen in de tarieven en regels voor bezoekers doorgevoerd. Met ingang van die datum geldt er in het Stadsarchief nog slechts één tarief voor fotokopieën, prints, afdrucken van microfiches (ongeacht het formaat): € 0,30 per stuk. Voor studenten en scholieren is dit € 0,10 per stuk. Vanaf 1 januari kunnen bezoekers

maximaal 4 archiefdozen tegelijkertijd aanvragen; deze archiefdozen mogen niet op de grond maar moeten op de tafel geplaatst worden. In de studiezaal dienen bezoekers gebruik te maken van potloden en bij fotograferen is het gebruik van een statief, onder voorwaarden, toegestaan. Voor meer informatie kunt u de studiezaalmedewerkers, het vernieuwde bezoekersreglement, de folder met algemene informatie en de nieuwe tarievenlijst raadplegen.

Expositie en boek

In het kader van 'Brabant 900' vindt in het Museum voor Religieuze Kunst te Uden van 16 december 2006 tot 11 februari 2007 de expositie 'Handschriften voor het hertogdom' plaats. Op de tentoonstelling zal een zestiental prachtige verluchte handschriften te zien zijn uit collecties van over heel de wereld. Alle zijn zij direct gerelateerd aan het oude Hertogdom Brabant. De meeste dateren uit de tweede helft van de vijftiende eeuw, het oudste handschrift dateert uit omstreeks 1230. Op de expositie is ook het bekende *Rood Privilegeboek* uit het Bossche Stadsarchief te zien. Tegelijk met de expositie verschijnt de publicatie *Handschriften voor het hertogdom. De mooiste verluchte manuscripten van Brabantse hertogen, edellieden, kloosterlingen en stedelingen*.

De Tijdreiziger

Het jaarthema voor de *Stedelijke Historische Presentatie* van 's-Hertogenbosch, 'De Tijdreiziger', van 2007 is eind november vastgesteld: 'straten en pleinen'. 's-Hertogenbosch sluit met dit eigen thema aan bij de landelijke thema's voor Open Monumentendag (8 september 2007): *Monumenten van de twintigste eeuw* en de Week van de Geschiedenis (12-21 oktober 2007): *Wonen in Nederland*.